

הקדמה

אודה ה' בכל לבב שזיכני להוציא חוברת זו ובה הלכות פורים הלכה למעשה בשפה השווה לכל נפש.

מאחר ורבו הספרים בהלכה מימי הראשונים ועד ימינו, בפרט בדור זה אכשר דרא בספרי קיצורים רבים בכל נושא ונושא, אולם מצוי בהרבה הלכות שהפוסקים סמכו על המעיין בדברים פשוטים ולא ציינו אותם, ומחמת ירידת הדורות יש דברים שכלל אינם ידועים, והרוצה ללמוד ההלכה צריך לפתוח ספרים רבים ולעיין בהם, לכן ראיתי ליחד חוברת זו בכך שכל הלכה תכתב במלואה בצורה מפורטת מהמקור והטעם ועד הלכה למעשה ללא צורך לעיין בעיונים.

בציון המקורות מאחר ופרטים רבים מובאים בספרים שונים השתדלתי לציין לספרים האחרונים ביותר המביאים פרטים רבים ביותר, ולכן יתכן שדברים המובאים מפורש בשו"ע צוינו כספרי אחרונים מפני הפרטים המצויים בהם.

מפאת קוצר הזמן לא הספקתי להשלים המלאכה בחוברת זו, אקווה בעז"ה שבשנים הבאות תצא החוברת עם כל הלכות פורים במלואם, בתוספת של ענייני חסידות ואגדה.

ערב פורים ה'תשפ"א

אברהם נאור

הלכות פורים

חודש אדר

משנכנס אדר מרבים בשמחה, דהיינו בכל דבר המרבה שמחה, וכך יש לנהוג בכל החודש ואף בחודש ניסן שאחריו.

אדם שיש לו דין עם גוי ישתדל שיתקיים הדיון בחודש אדר, שמזלם של ישראל מצליח בחודש זה.

יש נוהגים לתלות שלטים מצוירים ומקושטים שכתוב בהם משנכנס אדר מרבים בשמחה, ומנהג כ"ק מוהרא"ש זיע"א לעשות כן בביהכ"ס.

תענית אסתר

כתוב במגילה^א "ובשנים עשר חודש הוא חודש אדר בשלושה עשר יום בו, אשר הגיע דבר המלך להעשות, ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, נקהלו היהודים... לשלוח יד במבקשי רעתם, ואיש לא עמד לפניהם..."

ודרשו חכמים שבגלל שביום יג' באדר נקהלו היהודים להילחם באויביהם, עשו אותו יום צום תפילה וזעקה להצלתם והצלחתם, כמו שעשה משה בזמן שנלחמו ישראל בעמלק שישב בתענית להצלחתם.

לכן נהגו ישראל להתענות ביום יג' באדר שהוא ערב פורים ונקרא "תענית אסתר", זכר לתענית שנעשתה ביום המלחמה, ויש שסומכים זאת על הפסוק^ב "וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם", שקבלו עליהם ישראל להתענות זכר לאותם תעניות שהיו

א אסתר ט' א' – ב'

ב אסתר ט' לא'

בימי המן^ג.

תענית זו באה להזכיר שה' יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו, כאשר ישוב אל ה' בכל ליבו, כמו שהיה בימים ההם^ד, וי"א שמפני שאוכלים ושותים ושמהים בפורים ופעמים שיש הבאים לידי חטא לכן הקדימו התענית סגולה להינצל מן החטא ושלא יקטרג השטן^ה.

תענית זו זמנה מעלות השחר ועד צאת הכוכבים.

אם חל יום יג' בשבת מקדימים התענית ליום חמישי, ולא ליום שישי מפני כבוד השבת שלא יכנס מעונה לשבת^ו, ועוד שביום תענית מרבים בסליחות ותחנונים ויתבטלו מהכנות לשבת, ואין מאחרים התענית כמו בשאר תעניות לפי שביום ראשון חל פורים^ז.

מעוברות ומיניקות פטורות מן התענית, יולדת יש אומרים עד חודש ימים, ויש פוטרים כל כד' חודש וכך המנהג למעשה, ויש פוטרים כל אשה מלהתענות וכן דעת כ"ק מוהרא"ש זיע"א.

מאחר ותענית זו היא מנהג מקילים בה יותר משאר תעניות ולכן כל חולה שאין בו סכנה פטור ממנה ואפילו כאב עיניים וכדומה שמצטער הרבה פטור מן התענית^ח, ונכון שכשיבריא ישלים התענית^ט.

אדם חלש שאם מתענה מצטער אח"כ ביום פורים ונמנע משמחה, יש מקילים שלא יצום וישאל חכם^י.

ג אמנם פשט הפסוק הוא שזכר לדבר לצומות וזעקתם שעברו עליהם בימי המן קבלו עליהם את ימי הפורים בכל שנה, לכן לרוב הפוסקים אין התענית מן הכתוב.

ד משנ"ב תרפ"ו ב'.

ה פסקי תשובות בשם מגיד מישרים להב"י.

ו ב"ח תרפ"ו.

ז ודווקא בתענית שהתאריך חל מעיקרו ביום שישי מתענים בו, ב"י תרפ"ו.

ח שו"ע תרפ"ו בהגה.

ט חזו"ע.

י פסקי תשובות.

הפטורים מן התענית אין להם לענג נפשם בבשר ויין וכדומה אלא יאכלו לצורך חיותם, כדי לכלול עצמם עם הציבור.^א

הבריאים אין להם להקל בתענית זאת ואפילו ההולך בדרך וקשה עליו התענית צריך להתענות.^ב

מאחר שתענית זו קלה יותר מותר להתרחץ בה אף לנוהגים להחמיר בד' תעניות.^ג

אם חל ברית מילה בתענית אסתר, בעלי הברית שהם אבי הבן הסנדק והמוהל פטורים מן התענית, אולם שאר הקרואים אין להם לאכול בו, אלא יעשו סעודת ברית בלילה, ובתענית מוקדמת ליום חמישי י"א שכולם אין מתענים אבל משלימים בשישי, ובמקום שאין מנהג יש להקל.^ד

יש נוהגים להתענות בחודש אדר ג' תעניות בימים ב'-ה'-ב'^{טו} שאחר פורים, זכר לג' הימים שצמו ישראל כמובא במגילה^{טז} "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים", ואע"פ שצומות אלו היו בחודש ניסן, מפני שאין מתענים בניסן הקדימו התעניות לחודש אדר, אולם לא תקנו תעניות אלו חובה כדי שלא להכביד על הציבור.^ז

דיני קריאת המגילה

כתוב במגילה "והימים האלה נזכרים ונעשים" ודרשו חז"ל ש"נזכרים" פירושו לזכור את הנס ע"י קריאת המגילה, מכאן שבימי הפורים

יא פסקי תשובות

יב שם בהגה.

יג פסקי תשובות

יד פסקי תשובות

טו שני חמישי ושני, מ"א.

טז אסתר ד' טז'.

יז ב"י תרפ"ו

מצווה לקרוא את מגילת אסתר, ומצווה זאת היא מדברי קבלה שהם תקנת נביאים ודינים כדברי תורה.

קריאת המגילה ביום היא העיקרית מדברי קבלה כשאר מצוות הפורים שעיקרן ביום, אלא שתקנו חכמים לקרוא את המגילה גם בלילה ולשוב לקוראה ביום, זכר לנס שזעקו לה' בימי צרתם בלילה וביום, וסמכו זאת על פסוקים בתהילים, בפרק כב' – "למנצח על איילת השחר" שדרשוהו חז"ל על אסתר המלכה – כתוב: "אלקי אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי", וכן מהפסוק "למען יזמור כבוד ולא ידום, ה' אלקי לעולם אודך", ודרשו חז"ל "יזמור כבוד" ביום, "ולא ידום" בלילה, שאע"פ שמספרים הניסים פעם אחת יש לשוב ולספרם פעם נוספת, וי"א שאף קריאת הלילה עיקרה מדברי קבלה ודינה שווה לקריאת היום.

זמן קריאת המגילה

זמן קריאת המגילה של לילה כל הלילה, מצאת הכוכבים ועד עלות השחר, ולא גזרו חכמים לקוראה רק עד חצות, שכיון שמצווה חביבה היא לא חששו שישכח, אולם אחר שעלה השחר אינו יכול לצאת יותר ידי קריאת המגילה של לילה.

זריזים מקדימים למצוות לקוראה בתחילת הלילה¹⁰.

זמן קריאת המגילה של יום כל היום, מהנץ החמה ועד שקיעתה¹¹, ובדיעבד אם קראה מעלות השחר יצא ידי חובה, וכן במקום צורך יכול להקדים קריאתה מעלות השחר, ואם לא קרא כל היום ושקעה החמה

יח פסקי תשובות

יט אע"פ שבאמת היום מתחיל מעלות השחר, מפני שאין הכל בקיאים בזמן עלות השחר תקנו חכמים שכל מצוות של יום יש לקיימם אחר הנץ החמה.

יקרא ללא ברכה, ואם הגיע צאה"כ הפסיד המצווה.

החייבים במצווה

כולם חייבים בקריאת המגילה, ואע"פ שהיא מצווה התלויה בזמן, גם הנשים חייבות שאף הן היו בנס ככתוב במגילה^כ "להשמיד להרוג ולאבד... טף ונשים", וע"י אשה נעשה הנס, לכן יש להזהיר הנשים ללכת לשמוע הקריאה, ואם בבית הכנסת יש רעש גדול ואינם יכולות לשמוע מעזרת הנשים, ילכו לקריאה המיוחדת לנשים או שיקראו להן בביתן.

קטנים וקטנות מגיל חינוך יש לחנכם בקריאת המגילה, ולכן נוהגים להביאם לבית הכנסת לשמוע מגילה, אולם למטה מגיל חינוך אינם חייבים בקריאת המגילה^{כא}, וי"א שאעפ"כ נוהגים להביאם לבית הכנסת משום פרסום הנס^{כב}, אלא שצריך להיזהר שלא להביא קטנים מאוד מפני שמרעישים ומפריעים לשמוע את הקריאה^{כג}.

שוטה, וכן חרש שאינו שומע כלל פטורים מקריאת המגילה.

אדם כבד שמיעה, כל ששומע מעט חייב בקריאת המגילה, ויזהר להיות קרוב לקורא כדי שישמע כל מילה, וטוב שיחזיק בידיו מגילה כשירה שיוכל להשלים אם לא ישמע מעט.

קריאת מגילה ברוב עם

מצווה מן המובחר לקרוא המגילה (או לשומעה) עם הציבור ברוב

כ אסתר ג' יג'

כא משנ"ב בביאה"ל סוף סימן קפט'

כב שו"ת חלקת יעקב או"ח רלב'

כג חזו"ע עמ' סב'

עם, וצריך להיזהר בזה מאוד שאפילו עבודת ביהמ"ק ולימוד תורה ששקול כנגד כל המצוות נדחים בשביל קריאת המגילה בציבור וברוב עם², אולם אדם הרגיל להתפלל תמיד במניין קטן אינו צריך ללכת למניין גדול יותר³.

אדם המתפלל בבית הכנסת שבגלל רוב הציבור בו אי אפשר לשמוע המגילה כמו שצריך, יכול ללכת למקום עם ציבור קטן יותר כדי שיוכל לשמוע מפי הש"צ כל מילה⁴.

י"א שאף הנשים צריכות לשמוע המגילה ברוב עם ולכן יבואו לעזרת הנשים לצאת ידי הקריאה, או ילכו לקריאה המיוחדת לנשים ברוב עם⁵, וי"א שנשים אינן מחויבות ברוב עם משום ש"כל כבודה בת מלך פנימה", ולכן יכולות לכתחילה להקל לצאת ידי הקריאה ביחיד⁶.

כל המצוות נדחות מפני מקרא מגילה, י"א⁷ שדווקא אם יש זמן לעשות שני המצוות מקדימים קריאת המגילה, אבל וודאי שאין לבטל מצוות דאורייתא מפני מצווה דרבנן, וי"א שקריאת המגילה קודמת לשאר מצוות אף אם יתבטל מעשיית המצווה לגמרי שפרסום הנס קודם⁸.

כד טור תרפז', שדרשו חז"ל מהמילים במגילה "משפחה ומשפחה" שגם משפחות כהונה ולויה מבטלים עבודתם בשביל קריאת המגילה.

כה משנ"ב בשם חיי אדם.

כו חזו"ע

כז פסקי תשובות הביא השיטות.

כח שו"ת חלקת יעקב או"ח רלב', חזו"ע עמ' נב'.

כט תרפז' א' בהגה.

ל משנ"ב שם.

קריאת המגילה להוציא אחרים

יוצאים ידי חובת קריאת המגילה בקריאה או בשמיעה מדין שומע כעונה, וצריך השומע לכוון לצאת ידי חובה והקורא יכוון להוציא.

במקום שאין מניין בקריאת המגילה, צריך כל אחד לקרוא לעצמו, שקריאת המגילה דינה כתפילה שדווקא במניין מוציא הש"צ את כולם, אולם אם אינם יודעים לקרוא יכול אחד להוציא את כולם^{לא}.

השומע מגילה דרך הרדיו או הטלפון אינו יוצא ידי חובה, שאין זה קולו של הקורא אלא קול המכונה^{לב}.

הקורא מגילה עם מיקרופון ורמקול המגביר את קולו, אותם היושבים קרוב ושומעים קולו גם ללא הרמקול יוצאים ידי חובה, והיושבים רחוק שאינם שומעים אלא רק דרך הרמקול אינם יוצאים ידי חובה^{לב}, וי"א שאין לעשות כן, וראוי לכתחילה לחוש לזה בפרט שפעמים שיכשלו אותם היושבים רחוק ואינם יודעים שאינם יוצאים ידי חובה^{לד}.

אדם הקורא מגילה להוציא רבים ידי חובתן צריך להיות מחויב במצווה, לכן שוטה וחרש שפטורים אינם יכולים להוציא אחרים ידי חובה, וי"א שבדיעבד אם שמע מחרש יצא^{לה}.

קטן אינו יכול להוציא אחרים ידי חובה, ואפילו קטן שחייב מדין חינוך אינו מוציא אחרים, שהם חיובם מזרבנן ממש, והוא חיובו רק מדין חינוך דרבנן במצווה דרבנן^{לו}, ובמקום שאין מי שיקרא יכולים לצאת

לא שו"ע, משנ"ב.

לב פסקי תשובות, חזו"ע.

לג כדין שומע דרך הטלפון, חזו"ע.

לד פסקי תשובות

לה משנ"ב.

לו הגדולים נקראים חד דרבנן והקטן תרי דרבנן, מ"א.

ע"י קטן^{לז}.

נער בן יג' שנים שלא ידוע אם הביא סימני גדלות, י"א שבילילה יכול להוציא את הרבים ידי חובה שחיוב קריאת הלילה מדרבנן וספק דרבנן להקל, אולם ביום שחיוב המגילה מדברי קבלה אינו יכול להוציא הרבים ידי חובה, ובמקום שאין מי שיקרא יכול לקרוא אף ביום, וכן יכול להוציא נשים אף ביום^{לח}.

אשה, י"א שאינה יכולה לקרוא להוציא גברים ידי חובה מפני כבוד הציבור וכך מנהג האשכנזים, וי"א שיכולה להוציא גברים בקריאה, שהרי חייבת בקריאתה, וכך דעת מרן השו"ע, אולם אף לספרדים ראוי לחוש לכתחילה שלא תקרא אשה לגברים, ובדיעבד יוצאים ידי חובה, ובמקום שאין איש שיודע לקרוא יכולה אשה לקרוא ולהוציא את הגברים ידי חובה^{לט}.

אשה יכולה להוציא אשה אחרת ידי חובה, אבל לא נשים רבות^מ, ובמקום שאין מי שיקרא לנשים יכולה אשה לקרוא לנשים^{מא}.

י"א שאשה לא תקרא המגילה בעצמה שכך מובא בשם הזוהר, וראוי לחוש לכתחילה, אבל אם אין מי שיקרא חייבת לקרוא בעצמה^{מב}.

אדם שיצא ידי חובת מגילה וקורא לנשים, י"א שיברכו הנשים והוא רק יקרא להם וכך נוהגים האשכנזים^{מג}, וי"א שיכול לברך כל הברכות

לז משנ"ב, חזו"ע.

לח פסקי תשובות

לט חזו"ע, ועיין שם מדין קול באשה ערווה, אולם לבני משפחתה וכדומה פשוט הדבר.

מ משנ"ב, פסקי תשובות.

מא חזו"ע

מב משנ"ב

מג פסקי תשובות

כרגיל ולהוציא אותן ידי חובה וכך מנהג הספרדים^{מ"ד}.

י"א שגם הנשים מברכות "על מקרא מגילה" כמו הגברים שגם הן חיבות בקריאה, וכך מנהג הספרדים^{מ"ה}, וי"א שנשים אינן מברכות "על מקרא מגילה" אלא מברכות "לשמוע מגילה" או "לשמוע מקרא מגילה" כיון שאינם יכולות להוציא אלא רק לשמוע וכך מנהג האשכנזים, ומ"מ אף מבנות אשכנז הנוהגות לברך "על מקרא מגילה" ימשיכו במנהגן^{מ"ו}.

ש"צ שאינו קבוע אין לו לקרוא המגילה ללא שיזמינוהו לכך, שאין ראוי לאדם לכבד עצמו כל שהציבור לא כבדוהו, אבל ש"צ קבוע אינו צריך הזמנה^{מ"ז}.

אדם הקורא מגילה לעצמו יכול לשבת בשעת הקריאה, וכן ציבור השומעים קריאת מגילה יכולים לשבת, אולם הקורא לציבור צריך לעמוד במשך כל הקריאה מפני כבוד הציבור.

המבורך להוציא את הרבים בברכות המגילה צריך לעמוד בשעת הברכות, והציבור י"א שצריכים לעמוד בברכות^{מ"ח} וי"א שאינם צריכים לעמוד, ומנהג האשכנזים לעמוד, והספרדים יש מנהגים שונים בין הקהילות וכל אחד יעשה כמנהגו^{מ"ט}.

מד חזו"ע.

מה יבי"א, והובא בפסקי תשובות, ילקוט יוסף.

מו פסקי תשובות

מז תרצ' סעיף א' בהגה, משנ"ב.

מח משנ"ב

מט חזו"ע.

פרטי דינים בקריאת המגילה

יכולים כמה אנשים לקרוא המגילה יחד ויוצאים השומעים ידי חובה, ואין חוששים ששתי קולות אינם נשמעים,¹ שמתוך שחביבה לאנשים קריאת המגילה שומעים את כולה, ואדם שיודע שמבלבלים אותו ב' קולות ואינו שומע כל מילה, לא יצא ידי חובה.

ראוי לכל אחד שתהיה מגילה כשרה בידו כדי שיוכל לצאת ידי חובה, מאחר שמצוי מאוד שאין שומעים את הש"צ בגלל הרעש והכאות המן.²

כתוב בפסוק "ותכתוב אסתר המלכה... את כל תוקף, לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית", ונחלקו חכמים איזה תוקף הוא עיקרה של המגילה, אם תוקף אחשוורוש או המן או מרדכי וכו', ופסקו שעיקרה הוא תקפו וגבורתו של אחשוורוש שהוא מתחילת המגילה ועד סופה,³ לכן צריך לקרוא המגילה כולה, ואם חיסר מילה אחת לא יצא.

כתוב בפסוק⁴ "והימים האלה נזכרים ונעשים"⁵, ולמדו חכמים גזירה שווה ממצוות זכירת עמלק שכתוב שם⁶ "כתוב זאת זכרון בספר", שצריך לקרואה מתוך הכתב דווקא, ואם קראה בעל פה לא יצא, אלא שמפני שהמגילה נקראת "איגרת"⁷ דרשו חכמים שאין מדקדקים בטעויותיה ומגילה שיש בה טעויות כשרה בדיעבד.

נ כמו שחוששים לגבי תפילה וקריאת התורה.

נא משנ"ב.

נב מגילה יט, ועיין שם דעות נוספות.

נג אסתר

נד שמכאן למדנו חיוב קריאת המגילה, למעלה סעיף...

נה שמות יז'

נו אסתר ט' כו'

לכן לכתחילה צריך לקרוא מתוך מגילה כשרה הכתובה כולה ללא חיסרון, אולם אם באמצע הקריאה ראה שחסר בה מילים עד חצי המגילה דינם כטעות ואם קראם בעל פה יצא ידי חובה כקורא ממגילה כשרה, אבל אם חסר תחילתה או סופה או שחסר באמצע עניין שלם פסולה ולא יצא ידי חובה שאין זה טעות אלא ספר חסר, וכן אם כתובה כולה אלא שקרא בעל פה מיעוט המגילה יצא ידי חובה, אבל אם קרא בעל פה תחילתה או סופה או עניין שלם לא יצא.

מגילה שהמילים שבה מטושטשות אם אין רישומן ניכר נחשב כמחוקות ודינו כקורא בעל פה.

כשקורא הש"צ צריכים הציבור לשתוק ולכוון דעתם, ואסור להם לקרוא מתוך מגילה שאינה כשרה.

הקורא יחד עם הש"צ מתוך מגילה שאינה כשרה גרוע מפני שנותן דעתו על מה שקורא, וי"א שבדיעבד יצא אם הקשיב לש"צ¹⁰.

לכתחילה צריך לקוראה כולה מן הכתב ואין לקרוא בע"פ אפילו מילה אחת, לכן אף הפסוקים שנוהגים שהציבור אומרים בע"פ, צריך הש"צ לחזור ולקוראם מתוך המגילה.

אסור לאחד השומעים לקרוא בע"פ עם הש"צ בקול, מפני שהשומע אותו יתכן שאינו שומע את הש"צ הקורא מתוך המגילה.

דיבר באמצע קריאת המגילה יצא ידי חובה, בין הקורא ובין השומע, אבל אם באותו זמן שדיבר המשיך הש"צ בקריאה לא יצא ידי חובה שהרי לא שמע כמה מילים.

דרשו חכמים מהפסוק "והימים האלה נזכרים ונעשים", שהשווה

הפסוק זכירה (קריאת המגילה) לעשיה (ימי הפורים), כמו שעשיה אינה יכולה להיות למפרע יום טו' אינו יכול לבוא קודם יום יד', כך אין לקרוא את המגילה למפרע (מהסוף להתחלה), ואם קראה שלא על פי הסדר לא יצא, לכן אם חיסר אפילו מילה אחת צריך לקרוא ממנה והלאה ואינו יכול להשלים רק את אותו הפסוק.

מנהגי ליל פורים

מצווה להרבות בסעודה ובשמחה גם בליל פורים אך סעודת היום תהיה עיקרית וירבה בה יותר מן הלילה^{נח}.

נוהגים לאכול בליל פורים זרעונים כגון אורז וכדומה, זכר לזרעונים שאכלו בבית המלך דניאל וחבריו ואסתר המלכה כדי שלא להיכשל במאכלי טרפה^{נט}.

משלוח מנות

כתוב במגילה^ס "לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו", למדו חכמים שחייב אדם לשלוח ביום פורים שתי מנות לאדם אחד, וכל המרבה לשלוח מנות לרעים וחברים הרי זה משובח^{סא}.

ב' טעמים הביאו הפוסקים למצוות משלוח מנות:

כדי להרבות בשמחת היום ע"י ששמח עם ריעיו ואוהביו^{סב}, ולהרבות

נח מ"א

נט שו"ע בהגה, חזו"ע.

ס אסתר ט' כב'

סא שו"ע תרצה'

סב ב"ח

שלום ואהבה, להיפך מדברי המן שאמר "הנה עם אחד מפוזר ומפורד"^{סג}.

כדי שיהיה מצוי צרכי סעודת פורים לכולם בשפע וברווח, ומפני שיש עניים שמתביישים לבקש נדבה, תיקנו לתת אף לעשירים כדי שלא לבייש את מי שאין לו^{סד}.

וע"פ ב' טעמים אלו דנו הפוסקים בכמה פרטים לגבי מצוות משלוח מנות כאשר חסר אחד הטעמים, וראוי ונכון לפחות במשלוח הראשון שהוא עיקר המצווה לצאת ידי חובת כל הדעות.

והטעם שצריך לשלוח ב' מנות הוא להזכיר ב' המתנות שנתן אחשוורוש לאסתר ומרדכי שהם בית המן וטבעת המלך, ומפני שלא לכל אדם יש הרבה רעים ואוהבים תיקנו לתת ב' המתנות לאדם אחד^{סה}.

החייבים במצווה

כולם חייבים במשלוח מנות ואף הנשים ככל מצוות הפורים, אע"פ שכתוב "איש לרעהו" נשים חייבות שהרי גם הן היו באותו הנס, וכן בפסוק כתוב "קימו וקבלו היהודים" וגם נשים בכלל יהודים.

לכתחילה ראוי שהאשה עצמה תשלח את המשלוח שלה, אמנם אם בעלה שלח בשבילה והודיע לה ששולח וכן הודיע למקבלים שהמשלוח מאשתו יצאה ידי חובה^{סו}.

ילדים מעל גיל מצוות חייבים במצוות משלוח מנות, אע"פ שאין להם

סג ספר מנות הלוי הובא בפוסקים
שו"ת תרומת הדשן הובא בפוסקים

סה ב"ח

סו פסקי תשובות

משל עצמם צריך האבא לתת להם ויקיימו בזה את המצווה^{סז}.
קטנים מעל גיל חינוך יש לחנכם לשלוח מנות, וי"א שדי לחנכם
שיעבירו את המנות של הוריהם למקבלים.

זמן המצווה

משלוח מנות זמנם ביום דווקא ולא בלילה, ככל מצוות הפורים.
לכתחילה ראוי לקיים מצוות משלוח מנות לאחר קריאת המגילה,
והטעם על פי הקבלה^{סח}.

דיני משלוח מנות

קודם קיום המצווה ראוי לכוון שמקיים מצוות משלוח מנות.
צריך לשלוח ב' מנות המורכבים מב' מיני מאכל או ב' מיני משקה, או
מאכל ומשקה^{סט}, ויוצאים בב' מיני מאכל מאותו מין כגון ב' חתיכות
בשר, ובלבד שיהיו מבושלים בבישול שונה או חלקי בשר השונים
בטעמם, וי"א שאין משקה נחשב מנה, ונכון להחמיר במנה העיקרית^ע.
י"א שצריך לשלוח שיעור הראוי לסעודה^{עא}, י"א כזית לכל מנה וי"א
שצריך לשלוח שיעור ג' ביצים (כ-162 גרם), ונכון להחמיר במשלוח
המנות העיקרי.

י"א שצריך לשלוח מאכל הראוי לאכילה דווקא כגון בשר מבושל, כי
לשון "מנות" משמע דבר המוכן לאכילה, אבל השולח בשר חי אינו

סז פסקי תשובות.

סח כה"ח, פסקי תשובות.

סט משנ"ב

ע פסקי תשובות, חזו"ע.

עא חזו"ע.

יוצא ידי חובה, וי"א שכל שהבשר שחוט וראוי לבישול יוצאים בו ידי חובה^ב, ונכון להחמיר במשלוח המנות העיקרי.

פשט המנהג לשלוח מיני מתיקה למשלוח מנות ואף בפוסקים הזכירו שכך המנהג^ג, אלא שראוי לפחות במשלוח המנות העיקרי לשלוח גם מיני מאכל הראויים לסעודה כמבואר בסעיפים הקודמים.

דברים שאינם מיני מאכל כגון כסף או בגדים ספרים וכל כיוצא בזה, אינם קרויים "מנות" ואין יוצאים בהם ידי חובה^ד, אמנם אחר שיצא ידי חובת משלוח מנות יכול לשלוח גם דברים אלו ומקיים הטעם של להרבות בשלום ואהבה^ה.

י"א שצריך לשלוח ב' המנות יחד אבל אם שלח כל מנה בזמן אחר לא יצא ידי חובה, ונכון להחמיר במשלוח המנות העיקרי^ו.

י"א שאין להניח ב' המנות בתוך כלי אחד, שהכלי מצרפן להיחשב רק מנה אחת^ז, ונכון להחמיר במשלוח המנות העיקרי^ח.

השולח לשיכור אינו יוצא בזה ידי חובה, שהרי אין המקבל יודע מהמשלוח וחסר הטעם שמרבה אהבה ושלום, אמנם אם יתפכח משכרותו בתוך יום הפורים וידע מהמשלוח יוצא השולח ידי חובה^ט.

השולח לאדם שאינו נמצא בביתו ויחזור רק אחר פורים לא יצא ידי

עב משנ"ב, חזו"ע.

עג חזו"ע.

עד חזו"ע

עה פסקי תשובות

עו פסקי תשובות

עז בא"ח

עה ילקוט יוסף

עט פסקי תשובות

חובה, שהרי לא התקיימו ב' טעמי המצווה, ואם בני ביתו נמצאים בבית, י"א שיוצא ידי חובה, וטוב שיודיע לו ששלח לו המשלוח ויצא ללא ספק.^פ

אשה תשלח לאשה ואיש לאיש ולא להיפך, שמא ישלח לאישה פנויה ויבואו לספק קידושין שהנותן מתנות לאשה חוששים שמא קדשה בפני עדים^{פא}, וכן משום הרגל דבר וצניעות^{פב}.

י"א שאם סועד אצל חבירו סעודת פורים יוצאים שניהם ידי חובת משלוח מנות מפני שמרבים אהבה ורעות^{פג}.

י"א שחייב לשלוח דווקא ע"י שליח כלשון הפסוק "ומשלוח מנות", ואם הביא בעצמו לא יצא ידי חובה, ונכון להחמיר במשלוח המנות העיקרי^{פד}.

י"א שאם שולח דבר שאינו חשוב בעיני המקבל אינו יוצא ידי חובה, וי"א שאם שולח דבר שאינו חשוב בעיני השולח אינו יוצא ידי חובה, ולכן ראוי להזהר לשלוח לפי כבודם של השולח והמקבל ולפחות במשלוח המנות העיקרי^{פה}.

השולח מאכל ונתברר שאינו כשר לא יצא ידי חובה^{פז}, אך אם המאכל כשר אלא שהמקבל אינו סומך על הכשר זה יצא השולח ידי חובה^{פז}.

פ פסקי תשובות

פא מ"א ואחרונים.

פב שערי תשובה

פג ב"ח, פסקי תשובות

פד פסקי תשובות

פה פסקי תשובות.

פו באר היטב, פסקי תשובות וע"ש חלוקים בעניין זה.

פז פסקי תשובות.

השולח מאכל שהמקבל אינו אוכלו מחמת בריאות וכל כיוצא בזה, יוצא ידי חובה^{פח}.

השולח קודם פורים ע"י שליח שיתן בפורים י"א שיצא ידי חובה^{פט}, אולם למעשה את המשלוח העיקרי יש לשלוח דווקא ביום פורים עצמו^צ.

השולח לרבו יוצא בזה ידי חובה, וכן בן השולח לאביו או אב לבנו, שכל אלה הם בכלל "רעהו"^{צא},

השולח לאדם שאינו שומר תו"מ, יוצא בזה ידי חובה, שאף הוא בכלל "רעהו"^{צב}, ובלבד שאינו עושה להכעיס^{צג}, אולם ראוי לשלוח המשלוח שיוצא בו לאדם שומר תו"מ^{צד}.

אדם שאם ישלח מנות לחבירו לא ישאר לו אוכל לסעודת פורים יכול להחליף עם חבירו את סעודתו, וכך יצאו שניהם ידי חובת משלוח מנות.

השולח מנות לקטן לא יצא ידי חובה, שאינו נקרא "רעהו".

מתנות לאביונים

כתוב במגילה "לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש

פח פסקי תשובות.

פט באר היטב

צ פסקי תשובות.

צא פסקי תשובות, חזו"ע.

צב פסקי תשובות.

צג ופעמים שאף לעושה להכעיס יש לשלוח כדי לקרבו אלא שאין לצאת בזה ידי חובת המצווה.

צד ילקוט יוסף.

לרעהו ומתנות לאביונים", ולמדו חז"ל שצריך לתת בפורים שתי מתנות לשני אביונים.

הטעם למתנות לאביונים כדי לשמח גם אותם בשמחת פורים, ושיהיה להם צרכי סעודה, והטעם שצריך לתת ב' מתנות הוא כמו במשלוח מנות^צ, אלא שראוי לחלק ולשמח הרבה אביונים לכן תקנו לתת לב' אביונים שונים.

אשה חייבת במתנות לאביונים ככל מצוות הפורים.

לכתחילה ראוי שהאשה עצמה תתן מתנות לאביונים, אמנם אם בעלה נתן בשבילה יצאה ידי חובה שמזכין לאדם אפילו שלא בפניו^צ.

ילדים מעל גיל מצוות חייבים במצוות מתנות לאביונים, אע"פ שאין להם כסף צריך האבא לתת להם משלו ויקיימו בזה את המצווה^צ.

קטנים מעל גיל חינוך יש לחנכם במתנות לאביונים, וי"א שדי לחנכם שיעבירו את המתנות של הוריהם למקבלים.

גם עני המתפרנס מן הצדקה צריך לתת מתנות לאביונים, ויכול לתת לב' אביונים והם יחזירו לו וכך יצאו שלושתם ידי חובה^צ.

מתנות לאביונים זמנם ביום דווקא ולא בלילה, ככל מצוות הפורים.

קודם קיום המצווה ראוי לכוון שמקיים מצוות מתנות לאביונים.

מתנות לאביונים יכול לתת בכסף או באוכל, ולכן גם המחליף סעודתו עם אחר יוצא ידי חובה^צ, אולם אין יוצאים בדברים אחרים כגון כלים

צה עיין למעלה בהלכות משלוח מנות.

צו פסקי תשובות

צז פסקי תשובות.

צה משנ"ב

צט משנ"ב.

בגדים וכדומה^ק.

שיעור מתנות לאביונים מעיקר הדין הוא אפילו פרוטה לכל אחד, אולם מאחר שי"א שצריך לתת שיעור סעודה והוא סכום הראוי לקניית אוכל בגודל 3 ביצים (כ-162 גרם), ראוי להחמיר ולתת שיעור הראוי לסעודה ביום פורים לפחות בב' מתנות העיקריות, ולכן בכסף יש לתת כ-10 או 15 ₪ שהוא שיעור הראוי לקניית מנה מוכנה, וי"א^{קא} שיש לתת סכום שלא יתבייש בו העני והוא כ-50 ₪^{קב}.

מצווה להרבות במתנות לאביונים יותר מסעודתו וממשלוח מנות, שאין שמחה גדולה ומפוארת יותר מלשמח לב עניים יתומים ואלמנות, ובזה נדמה לשכינה שנאמר "להחיות רוח שפלים, ולהחיות לב נדכאים"^{קג}.

מתנות לאביונים מותר לתת איש לאשה ולהיפך שזה דרך צדקה ואין חוששים לקידושין שאין קידושים ללא עדים.

הנותן ב' מתנות לאביונים לאיש ואשתו או לאב ובנו הסמוך על שולחנו יוצא ידי חובה^{קד}, וי"א שיש להחמיר בכך^{קה}.

הנותן לקטן יוצא ידי חובה, שהרי גם הוא שמח בזה, ובלבד שמבין שנתנו לו מתנה^{קי}.

ק חזו"ע.

קא הגרי"ש אלישיב.

קב בעניין זה רבו הדעות וכל המרבה הרי זה משובח.

קג רמב"ם, משנ"ב.

קד חזו"ע.

קה פסקי תשובות.

קי חזו"ע פסקי תשובות.

אין מדקדקים במתנות לאביונים, וכל הפושט יד נותנים לו^ז.
 אדם שאינו מוצא עניים ביום פורים, יכול להשאיר הכסף אצלו ולתתו
 ביום אחר כשימצא למי לתת^ח.

השולח קודם פורים ע"י שליח שיתן בפורים י"א שיצא ידי חובה^ט,
 ואם ממנה שליח ביום פורים עצמו שיתן בשבילו יוצא ידי חובה לכל
 הדעות^י.

המקבל מתנות לאביונים רשאי לעשות בהם מה שירצה ואינו מחויב
 להשתמש בהם דווקא בפורים^{יא}.

י"א שהנותן זכר למחצית השקל לעני בפורים יוצא בזה גם ידי חובת
 מתנות לאביונים, וראוי להחמיר לתת בנפרד, וכבר אמרו "אין אדם
 מעני מן הצדקה"^{יב}.

השולח ב' מנות לעני לקיים מצוות משלוח מנות י"א שיוצא בזה גם
 מתנות לאביונים וצריך לתת רק לעוד עני אחד^{יג}, ולמעשה יש לתת
 מתנות לאביונים לאנשים שונים מהמקבלים משלוח מנות^{יד}, אולם
 במשלוחים שמוסיף יכול לכוון שמקיים גם מצוות מתנות לאביונים.

אין לתת מתנות לאביונים מדמי מעשרות, שכל מצווה שהיא חובה
 על האדם אינו יכול לתת ממעות מעשר^{טו}.

קז שו"ע תרצ"ד.

קח שו"ע תרצ"ד ד'.

קט באר היטב.

קי פסקי תשובות.

קיא שו"ע תרצ"ד.

קיב רמב"ם

קיג משנ"ב.

קיד פסקי תשובות

קטו משנ"ב.

סעודת פורים

כתוב במגילה "ימי משתה ושמחה", דרשו חכמים שמצווה לאכול סעודה בפורים ולהרבות בה במיני מאכלים ומעדנים.

גם הנשים חייבות בסעודת פורים ככל מצוות היום.

דרשו חז"ל על הפסוק "ליהודים היתה אורה ושמחה..." "אורה" זו תורה, מכאן שקודם לשמחה צריך ללמוד, לכן מצווה לעסוק בתורה קודם סעודת פורים, והיא מגינה עלינו שלא יארע קלקול בסעודה, ואח"כ יכול למעט מלימודו כדי לקיים מצוות היום כהלכתן, שהעוסק במצווה פטור מן המצווה.

זמן סעודת פורים

כתוב במגילה "ימי משתה ושמחה" מכאן שזמנה של סעודת פורים הוא ביום דווקא ככל מצוות הפורים, ואין יוצאים ידי חובה בסעודה שאוכלים בלילה.

נכון לקיים סעודת פורים לאחר שסיים שאר המצוות שהם קריאת המגילה משלוח מנות ומתנות לאביונים^{קטז}.

"א שעיקר הסעודה יש לקיים בשחרית שזריזין מקדימין למצוות וכן הוא על פי הקבלה^{קיז}, ו"א שעיקר הסעודה אחר מנחה לפנות ערב, כיון שבבוקר טרודים בקריאת המגילה ומשלוח מנות וכשמגיע זמן מנחה אין לאכול קודם התפילה (בפרט בפורים שעלול להשתכר)^{קיח},

קטז חזו"ע.

קיז כה"ח, פסקי תשובות, חזו"ע.

קיח משנ"ב

אולם עיקר הסעודה ואכילת בשר ושתיית יין יעשה מבעוד יום^{ק"ט}, וי"א שיש עניין להמשיך דווקא את סעודת פורים ללילה, ובפרט בספרי חסידות הובאו טעמים לכך וכך נהגו צדיקים וכך נהג כ"ק מוהרא"ש זיע"א.

ולמעשה בימינו שרגילים לאכול ב' סעודות ביום בכל ימות השנה, ראוי לאכול בפורים סעודה בשחרית, וסעודה העיקרית יאכל אחר המנחה וימשיך אותה אל תוך הלילה וכך יצא ידי חובת כל הדעות.

מנהגי הסעודה

קודם הסעודה ראוי לכוון שמקיים מצוות סעודת פורים.

לכתחילה ראוי לאכול פת בסעודת פורים ככל סעודת מצווה, אולם אם לא אכל פת יצא ידי חובה^{קכ}.

לכתחילה ראוי לאכול בשר בהמה בסעודת פורים, שאמרו חז"ל אין שמחה אלא בבשר^{קכא}.

יש נוהגים לאכול בצק ממולא בבשר (קרעפלאך), ונתנו טעמים לדבר^{קכב}.

נוהגים לאכול בפורים מאפה עם ג' קרנות (אזני המן), ונתנו טעם לדבר^{קכג}.

סעודת פורים צריכה דרך שמחה ויום טוב, ויקבץ את בני ביתו וחביריו, ובלבד שיהיה שמחה של מצווה ודברי תורה.

ק"ט תרצ"ה בהגה, משנ"ב.

קכ פסקי תשובות, חזו"ע.

קכא חזו"ע.

קכב פסקי תשובות

קכג פסקי תשובות.

יש להיזהר מאוד בגדרי הצניעות בסעודת פורים בפרט כשיש אורחים, שלא יגיע ח"ו לידי מכשול בזמן קדוש זה, בפרט ששותים ומשתכרים.

משתה היין

צריך אדם לשתות יין בסעודת פורים, זכר לנס שנעשה ע"י משתה היין, ואמרו חז"ל חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכמה פירושים לדבר:

שלא ידע לומר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר וכו'. גימטריא של ארור המן וברוך מרדכי שווה, וצריך שלא ידע לעשות החשבון.

שישתה וישן, ובשעת שינה אינו יודע בין המן למרדכי.

פיוט ששרו בפורים שאחר בית אחד ענו ארור המן ואחר בית שני ענו ברוך מרדכי וכן על זה הדרך, וצריך שלא ידע לענות כפי הסדר.

ארור המן הוא שבח על מפלת המן שזה תחילת הנס, וברוך מרדכי הוא שבח על גדולת מרדכי, וכיון שאדם מודה להקב"ה בפורים על שני הדברים האלה, אמרו חז"ל שלא יפסיק להודות עד שיגיע לכך שלא יבחין בין טובה זו לזו^{קכז}.

והנה בספרים הקדושים הובא בגודל מעלת השתיה בפורים עד שמגיע לידי הקאה ורמזו בפסוק "חיל בלע ויקיאנו", אמנם כתבו הפוסקים שאין לאדם להשתכר ממש שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שגורם לג"ע וש"ד והרבה עבירות נוספות^{קכח}, וכן

קכז משנ"ב בשם הט"ז.

קכה ב"י תרצ"ה.

מצוי שמפסיד ברכת המזון ותפילת מנחה או ערבית, בפרט שיש מן הפוסקים שסוברים שביטלו חכמים את המצווה הזאת^{קכ}, אלא ישתה יותר מרגילותו מעט וילך לישון, והכל לפי מה שיודע בעצמו.

עיקר המצווה היא בשתיית יין דווקא שבו אירע הנס ככתוב במגילה "במשתה היין"^{קכז}, ואף שמעיקר הדין יכול לשתות גם שאר משקאות, אין ראוי לעשות כן שגורם לאבד דעתו לגמרי וכמה רעות יוצאות מזה וגם מזיק לבריאות, וכן הורה כ"ק מוהרא"ש זיע"א. אדם שלא השתכר יצא ידי חובת סעודת פורים.

סעודת פורים בערב שבת

כשחל פורים בערב שבת לכתחילה יש לעשות הסעודה בשחרית קודם חצות, ואם לא הספיק יכול לעשות הסעודה עד שעה עשירית (סביבות שעה 15:00) ויזהר לאכול במידה כדי שיוכל לאכול סעודות שבת, ובדיעבד יכול לאכול אף אחר שעה עשירית, אלא שיאכל כזית לחם עם מעט לפתן בלבד^{קכח}.

אין להרבות בשתיית יין בע"ש כדי שיוכל להכנס לשבת כראוי, אלא ישתה בסעודה מעט יותר מרגילותו וישן מעט אחר כך.

על הניסים בברכת המזון

אומרים על הניסים בברכת נודה לך, ואם שכח וחתם "ברוך אתה ה'"

קכו משום המעשה שהובא בגמ' (מגילה ז:): ששחט רבה את ר' זירא בשכרותו והחיהו בנס. קכז פסקי תשובות.

קכח פסקי תשובות, ילקוט יוסף, ובפוסקים הובאה עוד אפשרות לאכול במנחה ולעשות קידוש ולאכול שוב אחר הקידוש, ע"ש, אלא שהעולם לא נהגו כן בימינו.

שבסיום הברכה אינו חוזר, שהרי אין חיוב אכילת פת בפורים^{קכט}, וכשמגיע להרחמן יאמר "הרחמן יעשה עימנו ניסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים ההם וכו'".

התחיל סעודתו ביום והמשיך ללילה יכול לומר על הניסים^{קל}, אבל אם כבר התפלל ערבית אינו יכול לומר על הניסים בברכת המזון^{קלא}, לכן ראוי לברך ברכת המזון קודם תפילת ערבית, ויכול אחר כך להמשיך בסעודתו שהרי מצווה לשמוח גם בטו'.

קכט ואע"פ שיש סוברים שצריך לחזור סב"ל, משנ"ב.
 קל רמ"א בהגה, חזו"ע.
 קלא חזו"ע.

מכתבים מכ"ק מוהרא"ש זיע"א

בעניין פורים שחל בערב שבת

בעזרת השם יתברך, יום חמישי לסדר ויקהל כ"ב אדר א' ה'תשס"ח. "היות שהשנה יוצא פורים בערב שבת קודש, אזי עדיף לעשות את המשתה היין במוצאי שבת, כדי שלא יכנסו בערב שבת בחלול שבת חס ושלום".

"אודות סעודת פורים, יען שיוצא בערב שבת, נוהגין לעשות הסעודה בבוקר מוקדם, כדי שלא לזלזל בשבת קודש, ולא לבוא לידי חלול שבת קודש חס ושלום, ועל כן צריכים להקדים את סעודת פורים מוקדם, ולא יאוחר משעה אחת עשרה".

אשר בנחל (חלק צ"ז מכתב כ"ב אלף). פורים התשנ"ד.

"יען שהשנה יוצא חג הפורים ביום שישי ערב שבת קודש, וצריכים מאד מאד לשמור על קדושת שבת, ולא להגיע חס ושלום לחלול שבת, ולכן צריכים בכל מיני אופנים שבעולם לשמור מאד מאד על קדושת שבת, ולכן אני מציע שבמוצאי שבת יעשו את סעודת פורים באולם "ארמונות ברסלב", כי אז הוא שושן פורים, ולא תצא שום תקלה על חלול שבת, אדרבא תשמחו מאד ונזכה להמתיק את כל הדינים (ודעת לנכון, שצריכים להעמיד שנים או שלשה שומרים, שלא יקלקלו לנו את הציוד שעלה הון תועפות)".

אשר בנחל (חלק קכ"ח, מכתב ל' תתק"ו). פורים התשס"א.

יען שהשנה יוצא פורים בערב שבת, צריכים להיות חכם הרואה את הנולד, להכין כבר בבוקר השכם את המפה על השלחן עם הנרות, ולשמור מאד לא לשתות יותר משתים או שלש כוסות, כי בקלות יוכל להיכשל בחלול שבת החמורה מאד, וידוע אשר הרמ"א היה מסתובב בכל מוצאי פורים בכל עיר קראקא לעורר שצריכים לברך ברכת המזון שהיא דאורייתא, וצריכים להתפלל תפלת ערבית, ואף שאנשים היו שכורים הוא לא עזב את אף אחד אלא עורר את כולם שלא יחסרו

ברכת המזון או תפלת ערבית, על אחת כמה וכמה שצריכים לעזור עכשיו לשמור לא להכשל בחלול שבת, הן האמת שמצוות היום הקדוש והנורא הזה פורים, מאד חשובות, אבל צריכים לשמור לא להכשל בחלול שבת.

במוצאי שבת אז תעשו שמח, והקדוש ברוך הוא יעזור שיהיה לנו חלק עם אנשי ירושלים, שאצלם השנה "פורים משולש", שקריאת המגילה ומתנות לאביונים עושים ביום שישי, ובשבת קודש אומרים על הניסים, וסעודת פורים עושים ביום ראשון, זה רק בירושלים, אבל אנחנו נעשה את הסעודה לכלל אנשי שלומנו במוצאי שבת, כדי שיהיה לנו חלק עם אנשי ירושלים, והקדוש ברוך הוא יעזור שנזכה בחג הפסח להיות יחד, רק תתפללו להקדוש ברוך הוא, ובודאי יאיר לנו את אורו האין סוף ברוך הוא, ונזכה להרגיש את אמיתת מציאותו יתברך בהארה נוראה ונפלאה מאד". המאחל לכם פורים שמח".

אשר בנחל (חלק קמ"ט מכתב לח קכ"ב). פורים התשס"ה.

"הקדוש ברוך הוא יעזור לנו שנכנס בימי פורים הקדושים האלו בשמחה מאד מאד גדולה, השנה צריכים מאד להזהר לא לשתות הרבה, כי בקלות יכולים לבוא לידי חלול שבת, השנה זה יוצא בערב שבת, אז מספיק לשתות כוס אחת או שתי כוסות, כי יין חזק שמתחיל לסובב לכם את הראש זה אוי ואבוי, ולכן אל תהיו חכמים יותר מדאי כי אח"כ לא תניחו תפילין, לא תוכלו לעשות קידוש, לא תוכלו לשמור שבת תבואו לחילול שבת, צריכים להיות חכם".

אשר בנחל (חלק קס"ט מכתב מד שס"ט), (פורים התשס"ח).